

Broen til framtiden – innledning til åpning

Trondheim 19.09.24

I det omtumla året 1968 kunne menneskene for første gang se – ikke en soloppgang – men en *jordoppgang*: 22. desember skytes en rakett opp i USA- den første bemannede romferden som skulle reise rundt månen, med 10 omløp. Etterpå fortalte astronautene at de kalkulerte med 35 % sjanse for å komme levende tilbake.

Aldri før hadde menneskene vært så langt ute i rommet. De dro av gårde for å utforske månen – men det de oppdaget var jorda. De sendte de første bilder hjem – av en jordoppgang. Bak månens knudrete flate kommer jorden fram, - den stiger opp, - den vakre blå kloden, med kontinenter og hav, med fjell og skyformasjoner. Ingen hadde sett det før på den måten. Og det er ingen grenser å se på denne kloden ....

De ga oss bilder vi aldri hadde sett før, - og vi blir fremdeles slått av jordens skjønnhet, der den seiler i sin bane i rommet. Fra denne synsvinkelen ser vi hvor vi hører til: Jorda og alt som bor på den, utgjør en enhet. Vi er ikke hevet over jordas liv, men er en del av den store veven.

Jeg beundrer FNs generalsekretær Antonio Guterres for hans klare tale, og hvordan han beskriver akkurat det han ser, fra sitt unike utsiktspunkt som generalsekretær i FN. «Jorda har feber», sa vi lenge. I fjor sa Guterres: Vi er i en periode med global koking. Det er et *håpstejn* med ledere som snakker så rett fram.

Løsningen på klimaproblemet handler egentlig om rettferdig fordeling. Hvem har ansvaret for situasjonen vi står i i dag? Hvem skal få slippe ut mest klimagass? Og hvem skal betale regningen for klimaendringene som allerede er her?

FNs klimakonvensjon slår fast at alle land har et felles, men differensiert *ansvar* for klimaproblemet, og at hvert land har ulik *kapasitet* til å håndtere det.

Den rike delen av verden har stått for rundt 2/3 av utslippene av klimagass i atmosfæren.

Dermed har de rike landene brukt en stor del av verdens samlede karbonbudsjett.

Utslippene rike land som Norge har hatt, har bidratt til økonomisk vekst og velstand for oss. Land som ikke har hatt den samme økonomiske utviklingen har sluppet ut mye mindre. Samtidig rammer klimaendringene som allerede er her, hardest i fattige land.

Fram til den moderne vitenskap blei til, med tenkere som Descartes, Galileo og Francis Bacon i front, ble jorda sett på som en levende, lysende størrelse: Den innga frykt, respekt og ble æret og verdsatt høyt.

Da den moderne, analytiske og instrumentelle fornuft hadde festet grepet, ble jorda sett på bare som en eksisterende ting: *res extensa*. Det var en treg, langsom gjenstand som manglet forstand, og som ble delt ut til menneskene som kunne herske og råde over den.

Menneskene kunne bruke den både til sine skapende og skadelige aktiviteter.

Med akkurat Francis Bacon (1561-1626) og Rene Descartes (1596-1650) begynner en ny, "objektivisert" måte å tenke om naturen på : Bacons program tok sikte på å utvikle en praktisk filosofi og vitenskap som skulle sikre menneskets overherredømme over naturen. Hos Descartes fantes ikke noen bibelske og religiøse overtoner, som hos Bacon: Mennesket kunne bruke det skapte til egne formål. Descartes etablerte et skarpt skille mellom menneskets bevissthet om naturen og naturen som et formålsløst og bevisstløst objekt. Immanuel Kants filosofi la naturen åpen for herredømme- og erobringstenkingen som har preget europeerne, uansett hvor på kloden de har ferdes.

Slik oppstod forståelsen om at jorda, med alt den kunne gi og alle dens ressurser kunne utnyttes – uten grenser. Naturen er blitt et *objekt* og noe som kan utnyttes og forbrukes. Jeg trenger ikke komme med eksempler på at det er slik vi tenker fremdeles i våre samfunn. Helt til det punktet vi har nådd nå; med ødeleggelse av det biologiske mangfoldet, forstyrrelse av balansen i økosystemene, global oppvarming med forstyrrelse av værsystemer, avlinger og vann som følge. Fattigdom, migrasjon, uår og sult er resultat.

Naturen har en egenverdi: den kan vi begrunne på ulikt vis, - kirka begrunner den med at den er Guds gode skapning. Naturen, Skaperverket har ikke bare en verdi fordi det er stedet der menneskene bor, - men har en egenverdi fordi Gud står bak tilblivelsen gjennom millioner av år: med sin fantastiske skjønnhet – og noen ganger skrekkinnjagende styrkevelger jeg å si: Det er Guds verk. Stadig dukker det opp nye, fascinerende oppdagelser og gaver til oss. Skaperverket har krav på at vi skal behandle det med respekt og kjærlighet. Mennesket står ikke over naturen – vi er en del av den. I vår del av verden har denne enkle sannheten blitt sagt over hver grav i snart tusen år: Av jord er du kommet (- til jord skal du bli – av jorden skal du igjen oppstå.)

«Kirka skal ikke blande seg i politiske spørsmål» hører vi med jevne mellomrom – det er ikke kirkas oppgave. Men er det så enkelt?

Samfunnsspørsmål fører med seg verdimessige veivalg – og de har selvfølgelig politiske følger. Både å tie og å tale har politiske følger. Alle trossamfunn – eller «faith communities» som vi sier på engelsk, har et samfunnsansvar, og et ansvar for å stå opp for den svake og for rettferdighetens sak.

Omkostningene ved utvikling av miljøvennlig teknologi er blitt bedre belyst de siste årene. Omkostningene er synlige: bla det økte behovet for metaller og mineraler til utvikling av batterier, solceller og el-biler: Hvor skal de komme fra? Den dyrebare, uberørte naturen trues av det grønne skiftet. Det er sannelig litt av et tankekors – og ei svær etisk utfordring for oss alle.

I iveren etter grønn og bærekraftig energi – og fortjenesten som ligger i den- har vi enda en gang tenkt at områder der mennesker ikke bor er *tomt*- at fjellet eller havet ligger der for storsamfunnet til å utnytte og utbytte. Den grønne kolonialismen krever store inngrep – og står hele tida i fare for å gjøre store overgrep. I vårt land – og i andre land.

Vi deler livsvilkårene fullt og helt med alt annet som er skapt og lever på jorda. Vi er underlagt de samme naturens lover som plankton og kval, frosk og elg, som bjørka og myggen: Vi er vevd inn i den store veven, og kan ikke eksistere aleine eller uten den. Vi er *økologiske* vesener.

Mennesket er det eneste økologiske vesenet vi vet om som samtidig har et *økologisk ansvar*. *Økologi og økonomi kommer av samme ordet - oikos betyr "hus " og "hjem," men kan også brukes om verden*. Vi deler verden med alle andre levende vesener, men i tillegg har vi ansvaret. Vi er bundet til jorden – selv om vi har himmelen til tak.

Vi kan vanskelig gå inn og legge dette ansvaret på hvert enkeltmenneske, det er ikke min, eller noen av deres som er her sin skyld at de har et umulig liv i Bangladesh eller i Niger eller på Stillehavsøyene - men det er en synd som ligger i strukturene. Vi føler oss fanget i de strukturene som vi er en del av: samfunnet vi lever i, handelen mellom nord og sør, - det samfunnet som vi vet er med på å skynde på klimaendringene, plasten i havet, mikrofibrene, de store handelsstrukturene. Teologen John McQuarrie sier: "Menneskeheten som kollektiv står i gjensidig solidaritet ikke til rette for noen – og utviser en hardhet og uansvarlighet som man sjelden finner hos den enkelte".

Vi ser at det gror fram en erkjennelse av den dype avhengigheten mellom jorda og alt som lever i og på den. Ikke minst takket være kunnskapen fra meteorologer, biologer, astrofysikere, - og ikke minst økologene. Kanskje kan også *teo*-logene bidra?

Det 20 århundrets teologer og filosofer har bragt inn andre perspektiver.

Fra den innflytelsesrike men maktesløse Dietrich Bonhoeffer som endte sitt liv i konsentrasjonsleiren, via frigjøringsteologi og urfolksteologi, feministteologi og økoteologi, og filosofer som Levinas' impulser om *den andre* og gjensidighet, eller vår egen Arne Næss sin naturfilosofi og -etikk.

Som en motstrøm til denne destruktive prosessen ser vi nå en ny bevissthet som oppstår: Den gamle forståelsen av at Jorden og menneskeheten kommer fra samme sted og deler det samme opphavet, våkner til liv igjen. Vi har fremdeles midler og muligheter til å mildne den krisen vi står overfor. F eks kunne vi forleden lese at halvparten av energien som brukes i Tyskland, nå kommer fra ren energi. Nye begreper og handlingsmåter har kommet til oss: tenk bare på ord som

bokashi – passivhus – rekoring – humlehotell - kortreist mat.

Det brennende spørsmålet er: Hvordan kan vi være med og forløse og sette retning på enkeltmenneskers engasjement og kjærlighet til jorda vi bor på, til de slektningene vi ikke lever lenge nok til å se, til de uskyldige ?

En krise er et mulig vendepunkt

Lykke til med dagen i dag – det er nå framtida begynner!